

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: حقوق بین الملل

عنوان:

قواعد حاکم بر اقدامات حفاظتی در چهارچوب مقررات سازمان تجارت جهانی (WTO)

استاد راهنما:

دکتر حاتم صادقی زیازی

استاد مشاور:

دکتر وحید بزرگی

نگارش:

ساناز محمدی کلاسرلو

زمستان ۱۳۹۱

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
<u>فصل اول: مبانی و مفاهیم</u>	
۸	مبحث اول: شناخت سازمان تجارت جهانی
۸	گفتار اول: تاریخچه
۱۲	گفتار دوم: اهداف و اصول سازمان تجارت جهانی
۱۲	بند اول: اهداف سازمان تجارت جهانی
۱۳	بند دوم: اصول حاکم بر سازمان تجارت جهانی
۱۸	گفتار سوم: ساختار تشکیلات سازمان تجارت جهانی
۲۲	گفتار چهارم: سازمان تجارت جهانی و مسئله حاکمیت دولت ها
۲۷	مبحث دوم: مفهوم حفاظت ها
۲۷	گفتار اول: تعریف و شمول
۲۹	گفتار دوم: پیشینه تاریخی نظام مند کردن یارانه ها و اقدامات جبرانی
۲۹	بند اول: اقدامات اضطراری در مورد واردات محصولات خاص (ماده ۱۹ گات)

بند دوم: مذاکرات دور اروگوئه ۳۵

فصل دوم: قواعد حاکم بر حفاظتها در چهار چوب مقررات سازمان تجارت جهانی

مبحث اول: موافقتنامه حفاظت ها ۴۱

گفتار اول: مقررات کلی و تنظیم رفتار ۴۱

بند اول: مقررہ عمومی ۴۱

بند دوم: شرایط ۴۴

بند سوم: تحقیقات ۶۱

گفتار دوم: مقررات ناظر بر ارزیابی و اطلاع رسانی ۶۷

بند اول: لطمه جدی ۶۷

بند دوم: اعمال اقدامات حفاظتی ۸۳

بند سوم: جبران خسارت و تلافی ۹۰

بند چهارم: اطلاع و مشورت ۹۱

مبحث دوم: نقاط ضعف و قوت موافقتنامه حفاظت ها ۱۰۹

مبحث سوم: قوانین و مقررات ایران در خصوص حفاظت ها ۱۱۳

نتیجه ۱۲۰

۱۲۴ پیوست

۱۴۶ منابع و مأخذ

چکیده:

سازمان تجارت جهانی که با هدف گسترش تجارت بین المللی تأسیس شده است، دارای اصول مهمی می باشد که یکی از این اصول، اصل آزاد سازی تجاری است که طبق این اصل اعضا حق ندارند بر سر راه تجارت بین المللی دیگر اعضا محدودیت ها و موانعی را خارج از توافقات و تعهدات مربوطه ایجاد کنند. اما گاهی یک عضو در وضعیت اضطراری قرار می گیرد که چاره ای جز اتخاذ اقدامات واکنشی یک جانبه ندارد که این گونه اقدامات گاه با نام های چاره کارهای تجاری^۱ و نیز حمایت اقتضایی^۲ خوانده می شوند. از جمله این گونه اقدامات می توان از اقدامات حفاظتی^۳ نام برد که معمولاً به درخواست صنعت تحت تأثیر، توسط دولت ها اتخاذ می گردد.

اقدام حفاظتی در ابتدا در ماده ۱۹ موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت ۱۹۹۴ (گات) ^۴ با عنوان اقدامات اضطراری در خصوص واردات کالاهای معین توصیف شده بود که موافقتنامه حفاظت های^۵ سازمان تجارت جهانی نیز بعدها به تبیین قواعد اتخاذ این اقدامات تحت ماده ۱۹ گات پرداخت. طبق این موافقتنامه هنوز قواعد موجود در ماده ۱۹ گات به قوت خود باقی هستند و موافقتنامه حفاظت ها آنها را نقض نکرده بلکه به توصیف و تبیین آنها پرداخته است.

واژگان کلیدی:

«سازمان تجارت جهانی، اقدامات حفاظتی، صنعت داخلی، لطمه جدی، خطر بروز لطمه جدی.»

^۱ -Trade Remedies.

^۲ -Contingency Protections.

^۳ -Safeguards.

^۴ -GATT (General Agreement on Tariffs and Trade).

^۵ -Agreement on Safeguard.

موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت.

مقدمه

یکی از مباحث مهمی که در سازمان تجارت جهانی مطرح است، بحث اقدامات حفاظتی می باشد. این بحث هم در موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت ۱۹۹۴ (گات) با عنوان "اقدامات اضطراری در خصوص واردات کالاهای معین" و هم در مقررات سازمان تجارت جهانی بیان شده است، به طوری که سازمان تجارت جهانی در موافقتنامه ای تحت عنوان موافقتنامه حفاظت ها به طور مفصل به بررسی این موضوع پرداخته است.

در مقدمه موافقتنامه حفاظت ها هدف از تنظیم این موافقتنامه «... بهبود و تقویت نظام تجارت بین المللی مبتنی بر گات ۱۹۹۴، با تصدیق نیاز به روشن ساختن و تحکیم نظامات گات ۱۹۹۴ و به خصوص ماده ۱۹ جهت برقراری مجدد کنترل چند جانبه بر حفاظت ها و حذف اقداماتی که تحت چنین کنترلی قرار نمی گیرند...» بیان شده است، لذا با تنظیم موافقتنامه حفاظت ها ماده ۱۹ گات ۱۹۹۴ نقض نگردیده و به قوت خود باقی است و موافقتنامه حفاظت ها تنها در جهت توضیح نظامات ماده ۱۹ گات و رفع اشکالات و ابهامات آن تنظیم شده است.

سازمان تجارت جهانی که اکنون بیش از ۱۵۰ عضو دارد تقریباً کل تجارت جهانی را زیر پوشش خود قرار داده است. یکی از اهداف این سازمان برقراری نظام گسترده تولید و تجارت بین المللی می باشد که برای رسیدن به این هدف خود همواره در جهت این بوده تا موانع بر سر راه تجارت آزاد را برداشته و با رفع این موانع و مشکلات نظام یکپارچه تجارت را در کل جهان بگستراند و در همین راستا اصولی را تنظیم نموده است که از آن جمله می توان به اصل آزادسازی تجاری اشاره کرد. این اصل در ماده ۱۱ گات ۱۹۹۴ بیان شده است و طبق آن هیچ یک از اعضاء حق ندارند جز تعرفه های گمرکی و مالیات ها محدودیت ها و موانع را در واردات و صادرات کالا به وجود بیاورند. اصل آزادسازی تجاری از طریق رفع تدریجی

موانع غیر تعرفه ای و تبدیل آن به

تعرفه ها، تثبیت تعرفه ها و تعهد به کاهش تدریجی تعرفه ها صورت می گیرد.

اما گاهی همین اصل می تواند سبب ایجاد مشکلات و آسیب ها در صنعت داخلی کشورهای عضو شود به گونه ای که با افزایش حجم واردات صنایع داخلی آنها آسیب ببینند. گرچه این اصل یکی از اصول مهم سازمان تجارت جهانی است اما هنگام افزایش واردات به دنبال آزاد سازی تجاری می تواند تبدیل به مشکلی اساسی برای صنعت داخلی کشورهای عضو گردد و صنعت داخلی آنها به دلیل افزایش حجم واردات با لطمه جدی یا خطر بروز آن مواجه شود. لذا ضرورت دارد تا سازمان تجارت جهانی که به عنوان یک سازمان قدرتمند جهانی می باشد تدابیر و اقداماتی را در خصوص مقابله با این مشکل پیش بینی نماید .

تدبیر اتخاذی سازمان تجارت جهانی در این خصوص اقدامات حفاظتی می باشد که به کشورهای عضو اجازه می دهد هنگام مواجه شدن با این مشکل به طور استثنائی اصل آزادسازی تجاری را نادیده بگیرند و با به کارگیری این اقدام صنعت داخلی خود را از خطرات و لطمه های ایجاد شده به دنبال افزایش حجم واردات رهایی بخشند.

طرح مسئله و بیان موضوع :

سازمان تجارت جهانی برای نیل به اهداف خود اصولی همچون عدم تبعیض، آزادسازی تجاری، تجارت عادلانه، شفافیت، رفتار ویژه و متفاوت با کشورهای در حال توسعه را تعقیب می کند. هر کدام از این اصول احکام و قوانین خاص خود را داشته و برای آنها موافقتنامه های متفاوتی تنظیم شده است که شامل موافقتنامه های موانع فرا راه تجاری، موافقتنامه ضوابط تجاری سرمایه گذاری، موافقتنامه عمومی تجارت خدمات و... می باشد.

البته باید توجه داشت که بر این اصول استثنائات زیادی وارد شده است و این طور نیست که همه کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی با هر سطحی از توسعه اقتصادی یا هر میزان از حجم اقتصاد و تجارت به یک اندازه ملزم به رعایت این اصول باشند.^۱

یکی از استثنائاتی که بر اصل آزادسازی تجاری وارد است، اقدامات حفاظتی می باشد که این اقدام هم در ماده ۱۹ گات ۱۹۹۴ با عنوان "اقدامات اضطراری" و هم در موافقتنامه حفاظت ها به طور کلی بیان شده است. موافقتنامه حفاظت ها به تبیین قواعد اتخاذ اقدامات حفاظتی تحت ماده ۱۹ می پردازد. این اقدامات حفاظتی، اقدامات اضطراری هستند که یک کشور عضو موقتاً در شرایطی که افزایش واردات لطمه جدی به صنعت داخلی آن وارد می سازد، به کار می برد.^۲

درست است که یکی از اصول مهم سازمان تجارت جهانی اصل آزاد سازی تجاری می باشد اما این به منزله مجوزی برای زیر پا گذاشتن حقوق داخلی و صنعت داخلی کشورهای عضو و ایجاد لطمه جدی و یا تهدید به آن نمی باشد از این رو به مطالعه گسترده تر در زمینه اقدامات حفاظتی که به منظور جبران اینگونه لطمه ها در قالب موافقتنامه حفاظت ها ایجاد شده اند می پردازیم.

تحقیق حاضر در صدد پاسخ به این سوالات است:

- ۱- قواعد حاکم بر مقررات حفاظت ها در چهارچوب سازمان تجارت جهانی چیست؟
- ۲- نقاط قوت و ضعف این مقررات چیست؟
- ۳- ایران در خصوص اقدامات حفاظتی چه تدابیر قانونگذاری را اتخاذ نموده است؟

^۱ - اسفندیار، امید بخش... (و دیگران)؛ سازمان جهانی تجارت، ساختار، قواعد و موافقتنامه ها؛ «مجموعه آموزشی»، چاپ اول، تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی، ۱۳۸۵، ص ۳۰.

^۲ - همان، ص ۴۰۳.

اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن:

موضوع تحقیق قواعد حاکم بر اقدامات حفاظتی در چهار چوب سازمان تجارت جهانی می باشد. اهمیت موضوع از این جهت می باشد که اصل مهم آزادسازی تجاری که هم به عنوان اهداف گات و هم اهداف سازمان تجارت جهانی است، و در اصل یکی از اهداف تشکیل سازمان تجارت جهانی گسترش تولید و تجارت بین المللی می باشد که برای نیل به این اهداف اصل آزاد سازی تجاری را مبنای عمل خود قرار داده است، اما گاهی همین اصل مهم در سازمان تجارت جهانی به دلیل افزایش واردات سبب ایجاد لطمه به صنعت داخلی شده و محصولات داخلی را با خطر لطمه جدی رو به رو می کند. لذا پژوهشگر به دنبال این می باشد که راه حلی را که سازمان تجارت جهانی در خصوص این مورد اتخاذ نموده است را بیابد و مشخص نماید که کشورها در اینگونه موقعیت ها چه تدابیری را می توانند به کار ببرند.

ضرورت انجام تحقیق:

صنعت داخلی باید قادر به سازگاری با رقابت تشدید یافته با عرضه کنندگان داخلی باشد. این که سازمان تجارت جهانی در این راستا چه اقدامی را اتخاذ نموده است تا صنعت داخلی که در برابرافزایش واردات به دنبال آزاد سازی تجاری، با لطمه جدی یا خطر بروز لطمه جدی، مواجه شده است بتواند بار دیگر به تقویت خویش و به جبران آسیب هایی که متحمل شده است بپردازد، جای بحث و بررسی دارد.

فرضیات تحقیق:

- ۱- به نظر می‌رسد در خصوص اعمال اقدامات حفاظتی قوانین و مقررات حاکم بر چنین اقداماتی علاوه بر ماده ۱۹ گات ۱۹۹۴، موافقتنامه حفاظت‌ها می‌باشد که به بسط و بررسی بیشتر ماده ۱۹ پرداخته و قوانین دقیقی در خصوص اعمال این اقدامات وضع نموده است.
- ۲- با توجه به اینکه یکی از برجسته‌ترین نقطه قوت موافقتنامه حفاظت‌ها این است که ابهامات ماده ۱۹ گات ۱۹۹۴ را در خصوص اعمال اقدامات حفاظتی برطرف می‌کند، اما موافقتنامه حفاظت‌ها نیز همانند هر موافقتنامه دیگر دارای نقاط ضعفی می‌باشد که در اعمال اقدامات حفاظتی اعضاء را با مشکلات و پیچیدگی‌هایی مواجه می‌سازد.
- ۳- با توجه به اینکه ایران هنوز به طور کامل به سازمان تجارت جهانی ملحق نگردیده و هنوز از اعضای ناظر این سازمان می‌باشد، به نظر می‌رسد که در خصوص اعمال اقدامات حفاظتی نیز قوانین و مقررات خاصی نداشته باشد ولی در جهت حمایت از تولیدکنندگان داخلی خود پیش از الحاق کامل به سازمان می‌تواند مجموعه‌ای از قوانین و مقرراتی را که مطابق با قوانین و مقررات موافقتنامه حفاظت‌ها باشد وضع کند.

پیشینه تحقیق:

در رابطه با سابقه تحقیق باید خاطر نشان نمود که کلیات مربوط به سازمان تجارت جهانی از جمله ساختار سازمان تجارت جهانی و سایر موافقتنامه‌های آن به طور گسترده مورد بررسی قرار گرفته‌اند. اما در خصوص اقدامات حفاظتی و موافقتنامه حفاظتی سازمان تجارت جهانی که به طور خاص به این موضوع و کلیات آن پرداخته شود تحقیقی صورت نگرفته، که در پایان نامه حاضر به بحث در مورد آن پرداخته شده است.

روش تحقیق :

روش تحقیق در این رساله روش پژوهشی – تحلیلی است و از روش کتابخانه ای-اسنادی برای انجام تحقیق بهره گیری می شود.

سازماندهی تحقیق:

این تحقیق شامل دو فصل می باشد: فصل اول شامل دو مبحث می باشد در مبحث اول سازمان تجارت جهانی مورد شناخت و بررسی قرار گرفته است و در مبحث دوم مفهوم حفاظت ها روشن شده است. فصل دوم نیز شامل سه مبحث می باشد که در آنها به ترتیب موافقتنامه حفاظت ها، نقاط قوت و ضعف موافقتنامه حفاظت ها و قواعد و مقررات ایران در خصوص حفاظت ها مورد بررسی قرار گرفته است. در آخر نیز نتیجه ای بر مباحث کلی اتخاذ گردیده که در آن به سوالات تحقیق پاسخ داده شده است.

فصل اول
مبانی و مفاهیم

مبحث اول: شناخت سازمان تجارت جهانی

گفتار اول: تاریخچه

جنگ جهانی اول مشکلات اقتصادی فراوانی را برای کشورهای درگیر جنگ همانند کشورهای اروپایی برجای گذاشت. بسیاری از صنایع کشورها در آستانه فروپاشی بود. در این میان کشور آلمان که طرف مغلوب جنگ بوده فشار اقتصادی زیادی را متحمل شد چرا که به عنوان مقصر اصلی جنگ مجبور شد خسارات طرف‌های دیگر همانند فرانسه را پرداخت کند. از هم گسیختگی نظام اقتصادی ملی کشورها منجر به بحران اقتصادی ۱۹۲۹ معروف به «رکود بزرگ» شد.

عمده ترین پیامد «رکود بزرگ» اتخاذ سیاست‌های حمایت‌گرایی از سوی کشورها به ویژه کشورهای اروپایی بود. در قالب سیاست‌های حمایت‌گرایی، کشورها بر روی کالاهای وارداتی تعرفه‌های بالایی می‌افزودند و از صنایع داخلی خود حمایت می‌کردند. این حمایت‌ها موجب می‌شد مبادلات تجاری میان کشورها کاهش یافته و در واقع زمینه برای جنگ‌های تجاری آغاز شود.^۱

در دهه ۱۹۳۰ میلادی، بحران‌های اقتصادی - مالی سراسر اروپا را فراگرفت و اثراتی هم بر اقتصاد ایالات متحده آمریکا گذاشت. عمق این بحران‌ها تا بدان حد بود که در دهه‌های بعدی،

^۱ - عبدالحسین، شیروی؛ حقوق تجارت بین الملل؛ چاپ دوم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پاییز ۱۳۹۰، ص ۸۰.

برخی از تحلیل‌گران و محققین، زمینه جنگ جهانی دوم را در سال ۱۹۳۹ نظام اقتصادی مالی و سال‌های ۱۹۳۰ جستجو کردند.^۱

با آغاز جنگ جهانی دوم، در سال ۱۹۳۹ نظام اقتصادی بین‌المللی دچار فروپاشی کامل شد و زمان آینده‌ای تیره و تاریک برای آن رقم زد. در اثنای جنگ، به ویژه پس از شکست‌های تدریجی دول محور (آلمان - ایتالیا - ژاپن) در برخی از جبهه‌ها، برخی از کشورها به فکر بازسازی نظام مالی و اقتصادی جهان پس از جنگ افتادند.

پس از جنگ جهانی دوم، چند نهاد مهم اقتصادی پا به عرصه وجود گذاشتند: بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول و موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت موسوم به گات. از دو نهاد اولی معمولاً به سیستم برتون و وودز یاد می‌شود.^۲

موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) در واقع متعلق به فصلی از منشور سازمان تجارت بین‌المللی بود که در کنفرانس تجارت و اشتغال سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۸ در هاوانا (پایتخت کوبا) بر تشکیل آن توافق شد. قابل ذکر است که سازمان تجارت بین‌المللی به دلیل مخالفت کنگره آمریکا شکل نگرفت. با این حال گات به عنوان تنها ابزار چند جانبه هدایت‌کننده تجارت بین‌المللی از سال ۱۹۴۸ تا زمان تاسیس سازمان تجارت جهانی یعنی ۱۹۹۵ باقی ماند و در طی نزدیک به نیم قرن، نقش فعال و فزاینده‌ای داشته.^۳

تلاش‌های زیادی به عمل آمد تا تعرفه‌های موجود که در مبادلات تجاری کشورها وجود داشت تقلیل یابد. چنین تلاش‌هایی در قالب چندین دور مذاکرات تجاری چند جانبه صورت پذیرفت. به طور کلی هشت دور مذاکرات در تاریخ گات انجام شد که در واقع هر کدام گام‌هایی اساسی در جهت آزدسازی تجارت بین‌المللی تلقی می‌شد. به سخن دیگر، مهم‌ترین هدف مذاکرات گات

^۱-اسفندیار، امید بخش... (و دیگران)، پیشین، ص ۳۵.

^۲-عبدالحسین، شیروی، پیشین، صص ۸۰-۸۱.

^۳- شناخت سازمان تجارت جهانی؛ مترجم: محمد جواد ایروانی، چاپ اول، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، بهمن ۱۳۸۳، ص ۵.

در طی دوره یاد شده برداشتن موانع و محدودیت‌هایی بود که بر سر راه مبادله آزاد کالا قرار داشت^۱.

اولین دوره مذاکرات تجاری طرف‌های موافقتنامه تعرفه و تجارت در سال ۱۹۴۷ در شهر ژنو انجام شد و طی آن کشورها توافق نمودند تا از تعرفه‌های موجود بر برخی کالاها بکاهند. سایر ادوار مذاکرات تجاری به ترتیب ذیل می‌باشند:

دور انسی در سال ۱۹۴۹، دور تارکی در سال ۱۹۵۱، دور ژنو در سال ۱۹۵۶، دور دپلن در سال ۱۹۶۰ - ۱۹۶۱، دور کندی در سال ۱۹۶۴ - ۱۹۶۷، دور توکیو در سال ۱۹۷۳ - ۱۹۷۹ و دور اروگوئه در سال ۱۹۸۶ - ۱۹۹۴.^۲

همان‌گونه که یادآور شدیم، ادوار مذاکرات تجاری گات در سال‌های نخستین بر کاهش بیشتر تعرفه‌ها تمرکز داشت. یعنی تا دور پنجم مذاکرات تنها مسأله تعرفه کالاها، مورد بحث و توافق قرار می‌گرفت. اما از دور کندی در اواسط دهه ۱۹۶۰، علاوه بر تعرفه موضوع جدید دیگری در دستور کار مذاکرات قرار گرفت و آن مسأله ضد قیمت شکنی بود که به شکل‌گیری موافقت‌نامه‌ای تحت عنوان موافقت‌نامه آنتی‌دامپینگ منجر شد.

دور توکیو که در دهه ۱۹۷۰ جریان داشت یکی از مهم‌ترین تحولات حیات گات محسوب می‌شود. در این دور از مذاکرات که ۱۰۲ کشور شرکت داشتند، همچنان تلاش شد تا تعرفه‌ها کاهش یابند. از نتایج این دور می‌توان به کاهش تقریباً ۱/۳ عوارض گمرکی در چند کشور عمده صنعتی یاد کرد. از جمله دستاوردهای مهم این دور از مذاکرات، طرح و در نهایت مذاکره بر سر موانع غیرتعرفه‌ای و حصول توافقی در این زمینه بود. درخصوص این موانع با موضوعاتی همچون یارانه‌ها و اقدامات جبرانی، موانع فنی تجارت و ارزش‌گذاری گمرکی و... همه کشورهای عضو موافقت نداشتند و تنها تعدادی از کشورهای صنعتی آن‌را پذیرفتند،

^۱ - اسفندیار، امید بخش، پیشین، ص ۸.

^۲ - همان، ص ۹.

ولی در دور بعدی مذاکرات یعنی دور اروگوئه مجدداً مورد بحث قرار گرفتند و در نهایت نیز برخی از آن‌ها به موافقت نامه‌هایی مبدل شدند^۱.

مهم‌ترین دور مذاکرات تجاری گات، دور اروگوئه بوده است. این دور از مذاکرات از ۱۹۸۶ آغاز و تا سال ۱۹۹۴ ادامه یافت. مذاکرات دور اروگوئه از آن رو با اهمیت تلقی می‌شود که طیف وسیعی از موضوعات را برمی‌گرفت و در طول همین مذاکرات بود که پایه‌های سازمان جهانی تجارت ریخته شده است.

پیشرفت‌های تکنولوژیک و اختراعات و افزایش حجم مبادلات تجاری، مسایل و موضوعات و البته مشکلاتی را برای کشورها به ویژه آن دسته از کشورها که حضوری فعال و چشمگیر داشتند، مطرح ساخت. گات که تنها موضوع «کالا» را دربر می‌گرفت، راه‌حلی برای موضوعات نوین عرصه مبادلات اقتصادی میان کشورها ارائه نمی‌کرد. همین امر سبب شد تا برخی از ناظران مرگ گات را اعلام کنند و آن را شکست خورده بپندارند. در آغاز دور جدید مذاکره (دور اروگوئه) طی بیانیه‌ای اعلام شد که دستور کار مذاکرات موارد ذیل را دربر می‌گیرد: تعرفه‌ها، موانع غیرتعرفه‌ای، منسوجات و پوشاک، محصولات کشاورزی، ضد قیمت شکنی، مسأله مالکیت فکری، خدمات و...

کشورهای حاضر در این دور، مذاکرات مبحثی را که گاه تا آستانه شکست پیش می‌رفت، انجام دادند و در نهایت در آوریل ۱۹۹۴ در مراکش اسناد نهایی مذاکرات را امضاء نمودند. در مراکش در سال ۱۹۹۴ تأسیس یک سازمان جهانی تجارت پیش‌بینی شد که بر همین اساس این سازمان از اول ژانویه ۱۹۹۵ جایگزین «نهاد گات» که به عنوان تنظیم کننده روابط تجارتی کشورها بود، گردید. توضیح آن که اکنون نهادی تحت عنوان گات وجود ندارد بلکه «گات ۱۹۹۴» به عنوان یکی از موافقت‌نامه‌های ضمیمه سند تأسیس سازمان تجارت جهانی

^۱ - اسفندیار امید بخش، پیشین، ص ۱۳.

محسوب می‌شود و در کنار این موافقتنامه (یعنی گات ۱۹۹۴) موافقتنامه‌های دیگری نیز وجود دارد.^۱

گفتار دوم: اهداف و اصول سازمان تجارت جهانی

بند اول: اهداف سازمان تجارت جهانی :

در مقدمه موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت مواردی همچون بالابردن سطح زندگی مردم کشورهای عضو، فراهم نمودن امکانات ایجاد اشتغال کامل، افزایش درآمدهای واقعی و بالابردن سطح تقاضا، و بهره برداری مؤثر از منابع جهانی و گسترش تولید تجارت بین‌المللی به عنوان اهداف گات ذکر شده است. اهداف یاد شده، اهداف سازمان تجارت جهانی نیز هستند. به اضافه این که در این سازمان گسترش تولید و تجارت خدمات نیز علاوه بر گسترش تولید و تجارت کالاها مدنظر قرار گرفته است و استفاده از منابع جهانی هم به حمایت از محیط زیست و رشد پایدار مشروط شده است. همچنین اگر وظایف و کارکردهای سازمان تجارت جهانی را بخواهیم بطور خلاصه بیان کنیم عبارت خواهند بود از :

- ۱- مدیریت و نظارت بر اجرای موافقتنامه‌های امضاء شده بین اعضا ؛
- ۲- مجمعی برای مذاکرات تجاری چندجانبه ؛
- ۳- مکانیسم حل و فصل اختلافات تجاری ؛
- ۴- بررسی و ارزیابی سیاست‌های تجاری اعضا ؛
- ۵- همکاری با دیگر سازمان‌های بین‌المللی در زمینه مدیریت اقتصاد جهانی ؛
- ۶- کمک به کشورهای در حال توسعه و اقتصادهای در حال گذار جهت برخورداری از مزایای نظام تجارت چندجانبه.^۲

^۱ - همان، ص ۱۵.

^۲ - همان ص ۳۰.

در طول حدود نیم قرن عمر گات تحولاتی در سطح بین المللی اتفاق افتاده است که بر نقطه نظر های عمومی نسبت به اهداف یک سازمان تجاری بین المللی تأثیر گذاشته است. این تحولات که در موافقتنامه تأسیس سازمان تجارت جهانی منعکس شده است، عبارت اند از:

- ۱- توجه به تجارت خدمات در کنار تجارت کالا;
- ۲- توجه به جنبه های مالکیت فکری که روی تجارت منصفانه تأثیر دارد;
- ۳- توجه به نیازهای کشورهای در حال توسعه و شناسایی حق مشروع این کشورها در دستیابی به توسعه اقتصادی;
- ۴- کوشش جهانی برای حفظ و حراست از محیط زیست و تقویت وسایل انجام آن با توجه به تفاوت سطح اقتصادی کشورها.^۱

بند دوم: اصول حاکم بر سازمان تجارت جهانی:

موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت برای تحقق اهداف فوق اصولی را در قالب مواد مختلف خود بنیان نهاده که در واژگان تجارت بین الملل به عنوان اصول و قواعد نظام تجارت چند جانبه شناخته شده اند و در تمامی موافقتنامه های سازمان تجارت جهانی مورد توجه قرار گرفته اند. این اصول عبارتند از:

۱- اصل عدم تبعیض:

اصل عدم تبعیض یکی از اصول مهم و اساسی است که در تجارت بین الملل در چهار چوب سازمان تجارت جهانی مطرح می باشد. به موجب این اصل یک کشور عضو مکلف است از اعمال تبعیض بین شرکای تجاری خود اجتناب کند و همچنین بین تولیدات و خدمات داخلی خود و تولیدات و خدمات خارجی و اتباع خود و اتباع خارجی تبعیض قائل نشود.^۲

^۱- عبدالحسین، شیروی، پیشین، ص ۹۴.

^۲- http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/tif_e.htm.

اصل عدم تبعیض خود به دو قسمت شرط رفتار دولت کامله الوداد^۱ و رفتار ملی تقسیم می‌شود.

شرط رفتار دولت کامله الوداد اعطا و تعمیم بهترین وضعیت تجاری اعطا شده به هر کشور به دیگر اعضاست و شرط رفتار ملی بدین معنی است که پس از عبور از مرز و پرداخت حقوق و عوارض مربوطه تبعیضی بین کالا و عرضه‌کننده کالای خارجی با کالا و عرضه‌کننده کالای داخلی صورت نگیرد. ماده ۱ موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت ۱۹۹۴ و ماده ۲ موافقتنامه عمومی راجع به تجارت خدمات، هر دو به صراحت رفتارهای تبعیض‌آمیز را منع کرده‌اند. طبق این مواد کالا و خدمات وارداتی به کشورهای عضو باید مشمول مقرراتی مشابه و یکسان برای همه اعضا که همان شرط رفتار دولت کامله الوداد است، باشد.

طبق ماده ۳ موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت رفتار تبعیض‌آمیز نسبت به کالاهای وارداتی در مقابل کالاهای داخلی ممنوع است. طبق این ماده کشورهای عضو از اتخاذ آن دسته از سیاست‌های داخلی که به اعطای امتیازات و مساعدت‌ها نسبت به کالاهای مشابه وارداتی منجر شود منع شده‌اند. مثلاً نمی‌توانند بر تولیدات داخلی مشابه کالاهای وارداتی مالیات کمتری وضع نمایند.^۲

در دوران حیات گات ۴۷ کشور متعهد مجاز بودند بر خورد متفاوتی بین محصولات وارداتی و محصولات تولید داخلی داشته باشند، بدون این که این رفتار متفاوت منجر به هر گونه تبعیض گردد. به عنوان مثال هر کشور عضو می‌تواند جهت تضمین امنیت غذایی خود مقرر نماید که طیور خوراکی که در داخل پرورش یافته اند تحت یک ضابطه معین زمانی و مکانی مورد بازرسی قرار بگیرند و طیور پرورش یافته در خارج از کشور تحت ضوابط معین دیگری بازرسی شوند. این چنین رفتار ویژه و متمایز تحت اوضاع و احوال خاص که

^۱ - Most favoured nation Treatment(MFN).

^۲ مهدی فاخری؛ سازمان جهانی تجارت و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ چاپ اول، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۸۲، ص ۵۴.

توسط هر کشوری تعیین می گردد، قابل توجیه بوده و سبب خدشه به اصل عدم تبعیض نیز نمی گردد.

با ملحوظ نمودن رویه های ایجاد شده در طول دوران گات و سازمان تجارت جهانی می توان به دو نوع تبعیض قانونی و تبعیض واقعی اشاره کرد. هنگامی که قواعد حقوقی و قانونی منشاء ایجاد تبعیض بین تبعه داخلی و خارجی می شود، این تبعیض قانونی است، اما هنگامی که قواعد حقوقی شرایط مشابهی را برای تبعه داخلی و خارجی انشاء می نماید ولی اعمال و اجرای آنها منتهی به رفتار تبعیض آمیز می شود، این تبعیض واقعی یا عملی است. توضیح دیگر اینکه قواعد قانونی عمدتاً بی طرف بوده ولی اجرای عملی آن منتهی به رفتار تبعیض آمیز می شود.^۱

۲- اصل آزادسازی تجارت:

طبق ماده ۱۱ گات ۱۹۹۴ هیچ یک از اعضاء حق ندارند جز تعرفه های گمرکی و مالیات ها، محدودیت های دیگری را در واردات و یا صادرات کالاها به وجود آورند. این محدودیت ها شامل کلیه محدودیت ها از قبیل سهمیه بندی واردات و صادرات و الزام به اخذ مجوز و سیاست های نرخ ارز و غیره می گردد. اصل آزاد سازی تجاری از طریق رفع تدریجی موانع غیر تعرفه ای و تبدیل آن به تعرفه ها، تثبیت سقف تعرفه ها و تعهد به کاهش تدریجی سطح تعرفه ها صورت می گیرد.

هدف اصلی سازمان تجارت جهانی دستیابی به تجارت آزاد در سطح جهان می باشد، لذا کلیه اقداماتی که بتواند در زمینه آزاد سازی تجاری موثر واقع شود جزئی از برنامه کاری سازمان خواهد بود. پایین آوردن موانع تجاری یکی از بارزترین ابزار تشویق تجارت است. موانع مربوطه شامل عوارض گمرکی (تعرفه ها) و اقداماتی از قبیل موانع وارداتی و سهمیه های

^۱- اصول حاکم بر موافقتنامه جنبه تجاری حقوق مالکیت فکری، دفتر نمایندگی تام الاختیار تجاری جمهوری اسلامی ایران، خبر نامه شماره ۴۴، سال هفتم، اسفند ماه ۱۳۸۱.